

LMM-nieuws

Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid

November 2013

LMM-nieuws | jaargang 6, nr 3 | november 2013

In dit nummer o.a.

- 2 Interview met Frank van der Schriek
- 4 Waterkwaliteit op landbouwbedrijven met derogatie
- 5 Gebruik van stikstof en fosfaat op derogatiebedrijven
- 6 Interview met LEI-medewerker Kees Kooman
- 7 LMM in het Groen Onderwijs
- 7 Nitraat onder maïspancelen
- 8 Operationeel en Kort nieuws

LMM-nieuws is een uitgave van het RIVM en LEI Wageningen UR. De nieuwsbrief verschijnt drie keer per jaar en is bedoeld voor ondernemers uit de agrarische sector die deelnemen aan het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid.

Soms zeer zware storm, windstoten, veel neerslag en hagel, maar op de deurnat de novembereditie van het LMM-nieuws. Hierin doen we verslag van de waterkwaliteit en het gebruik van stikstof en fosfaat uit meststoffen op derogatiebedrijven. Verschilt de nitraatconcentratie in het grondwater van percelen met permanente maïsteelt met het bedrijfsgemiddelde? Deze nieuwsbrief geeft u een antwoord. Verder treft u onder andere een interessant interview aan met een veehouder in het Zuidelijk Zandgebied en kunt u lezen hoe medewerker Kees Kooman bij het LEI terecht is gekomen.

Wij wensen u weer veel leesplezier en mocht u willen reageren, aarzel niet.

Wilt u reageren?
Mail naar Imm@rivm.nl.
U hoort van ons, wij horen ook graag van u.

Interview met Frank van der Schriek, Den Hout

‘De Zorgboerderij geeft veel voldoening’

Vlkbij Oosterhout, in Den Hout, ligt het melkveebedrijf van Frank van der Schriek (37) met 70 melkkoeien en 45 stuks jongvee en circa 11 ha eigen grond met gras en maïs. Hij runt het bedrijf samen met zijn vrouw Conny (37). Hun 4 kinderen variëren in leeftijd van 2 tot 8 jaar.

Onverwacht toch in het bedrijf

Frank: ‘Ik kom uit een gezin met 4 kinderen, waarvan ik de jongste ben. Mijn ouders hadden hier eerst een bedrijf met 500 mestvarkens en 28 melkkoeien. Ik had nooit het idee dat ik dat bedrijf zou overnemen. Ik heb dan ook M.T.S. Bouwkunde gevolgd en 12 ½ jaar bij OranjeWoud op de tekenkamer gewerkt. Toen mijn vader er in 2000 mee wilde stoppen en mijn broers niet in waren voor een overname ben ik er samen met Conny ingestapt. Mijn

vader is altijd blijven meehelpen, we hebben verder geen personeel.

Lastige start

Ik zag niets in die mestvarkens en die hebben we dus weggedaan. Maar met 28 melkkoeien kom je ook niet ver. Daarom bleef ik 3 dagen in de week bij Oranjewoud werken. En zijn we Zorgboerderij Levensvreugde gestart. Samen met De Riethorst Stromenland, een instelling voor woon- zorg- en welzijnsdiensten waar Conny al werkte als ergotherapeute. De cliënten die bij ons komen wonen allemaal thuis. Op dit moment telt de zorgboerderij dagelijks circa 15 licht dementerenden en ouderen met een dagactiviteit.

Geen agrarische opleiding

In 2009 hebben we een nieuwe ligboxenstal laten bouwen voor zo'n 90 melkkoeien. Toen hebben we ook een VOF gevormd en ben ik bij Oranjewoud gestopt. Ik werk nu dus fulltime op de boerderij, zonder een agrarische opleiding. Omdat ik als kind al onder de koeien zat en mijn vader vaak hielp heb ik dat nooit als een tekortkoming ervaren. Komt bij dat Conny ook van een melkveebedrijf komt. In 2010 namen we de koeien en het melkquotum van haar ouders over en nu hebben we er dan zo'n 70. Ik heb het erg naar mijn zin als melkveehouder en mis het werk in de bouwwereld totaal niet.

Mest afvoeren

We pachten er nog zo'n 6 ha bij. Van de 2200 m³ mest die we produceren moet ik zo'n 1200 m³ afvoeren. We hebben dan wel derogatie, maar de fosfaat in de mest is de beperkende factor. Een deel van de mest gaat naar een andere boer met 12 ha grond, in ruil voor voer. Maar 800 m³ moet ik toch echt laten ophalen tegen zo'n 10 euro per kuub. Vreemd trouwens dat die prijs onafhankelijk is van het gehalte aan stikstof en fosfor.

Wat sijpelt er door?

Ik ben dit jaar voor het eerst met het LMM mee gaan doen. Afgelopen zomer zijn de percelen voor het eerst bemonsterd, de resultaten daarvan heb ik nog niet gezien. Daar ben ik wel nieuwsgierig naar, het is de belangrijkste reden om met het meetnet mee te doen. Wat sijpelt er nou door naar het grondwater? Van de bemonstering heb ik weinig gemerkt, ze hebben zich netjes gemeld en zijn toen aan de slag gegaan. Een volgende keer zal ik gelijk eens vragen naar de resultaten, want nitraat wordt toch ook direct hier in het veld bepaald?

Toekomst met Zorgboerderij

We zouden graag uitbreiden, maar zitten hier dicht tegen de bebouwing aan. Dus grond erbij is moeilijk, het aantal koeien gaat straks waarschijnlijk wel naar de 90. De Zorgboerderij biedt een extra inkomen. Maar er zit ook vooral een hoop voldoening in. De mensen vinden het prachtig, ze hebben het gevoel nog nuttig en nodig te zijn en ze ervaren dat ze een hoop dingen toch ook nog wel kunnen ondanks hun beperking. Verder wordt de thuissituatie ontlast als de cliënt bij ons is. Ze hebben hier een eigen binnenruimte, een moestuin en wat kleinvee. Zodra ze niet meer zelfstandig kunnen wonen, komen ze niet meer in aanmerking voor de dagactiviteiten hier. Dat is jammer, ze missen dat dan direct. En wij hun ook.'

Waterkwaliteit op landbouwbedrijven met derogatie

De Nitraatrichtlijn verplicht landbouwbedrijven om het stikstofgebruik via dierlijke mest te beperken tot maximaal 170 kg per hectare per jaar. Bedrijven met minimaal 70% grasland mogen onder voorwaarden hiervan afwijken (dit wordt derogatie genoemd) en tot 250 kg stikstof per hectare toedienen via graasdiermest. Een van de voorwaarden die de EU voor het verkrijgen van derogatie aan Nederland stelt is de verplichting om van 300 bedrijven met derogatie het gebruik van meststoffen en de grondwaterkwaliteit jaarlijks te rapporteren.

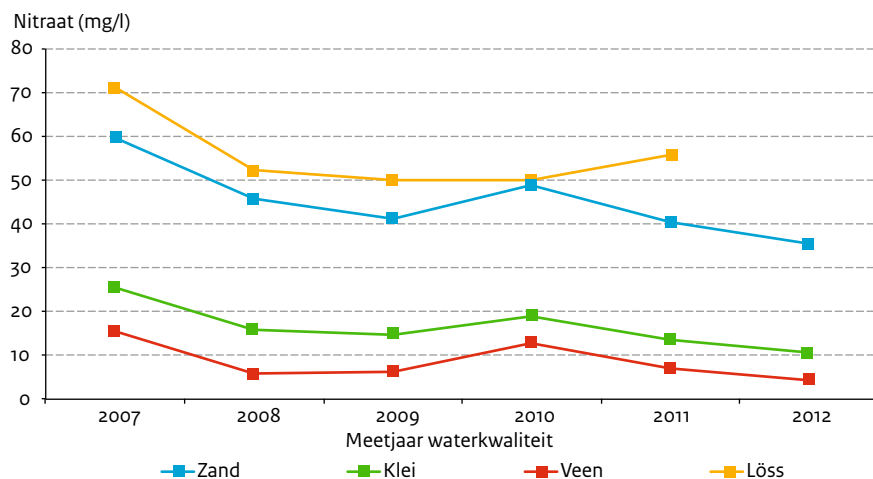
Rapport over grondwaterkwaliteit en landbouwpraktijk

Eind september is de zesde derogatierapportage verschenen, zie www.rivm.nl/lmm. In het rapport wordt zowel de grondwaterkwaliteit als de landbouwpraktijk over het meetjaar 2011 beschreven. Omdat we de effecten van de landbouwpraktijk een jaar later in het grondwater verwachten zijn ook de voorlopige waterkwaliteitsgegevens van het jaar 2012 opgenomen (er was nog geen informatie over löss beschikbaar). In het artikel op de pagina hiernaast schrijven we over het gebruik van stikstof en fosfaat in mest op derogatiebedrijven. De ontwikkeling van de nitraatconcentratie in het grondwater op bedrijven met derogatie laten we hierna zien.

Ontwikkeling nitraatconcentratie

De 300 bedrijven met derogatie maken deel uit van het LMM en zijn verdeeld over de vier grondsoortregio's in Nederland. De nitraatconcentratie in de Zandregio is gedurende de meetperiode gedaald en ligt sinds 2008 onder de nitraatnorm van 50 mg/l. De nitraatconcentratie in de Lössregio daalt vanaf 2008 niet meer en ligt boven of rond de nitraatnorm. In de Veen- en Kleiregio daalt de nitraatconcentratie wel en ligt de gehele periode onder de nitraatnorm. In de Zand- en Lössregio komen veel uitspoelingsgevoelige gronden voor. Daardoor is de nitraatconcentratie daar hoger dan in de Veen- en Kleiregio waar meer natte en (met name in de Veenregio) organische stofrijke gronden voorkomen, wat de afbraak van nitraat bevordert.

De koppeling tussen mestgift en nitraatconcentratie kan niet zomaar gemaakt worden. Het grootste gedeelte van de opgebrachte mest wordt door het gewas opgenomen. Een klein gedeelte van de stikstof in mest spoelt als nitraat uit naar het grondwater. We kunnen dus ook niet eenvoudig de vraag beantwoorden of de nitraatconcentratie zonder derogatie (sterker) gedaald zou zijn.

Figuur 1: Gemiddelde nitraatconcentratie in het uitspoelingswater op derogatiebedrijven in de vier grondsoortregio's.

Gebruik van stikstof en fosfaat op derogatiebedrijven

In de vorige nieuwsbrief schreven we over de landbouwpraktijk op derogatiebedrijven: de bedrijfsstructuur en de gewasopbrengsten. Nu is het gebruik van stikstof en fosfaat aan de beurt.

Gebruik van stikstof en fosfaat steeds dichterbij de normen

Het gebruik van stikstof in dierlijke mest lag alle jaren (2006 t/m 2011) gemiddeld iets onder de norm van 250 kg per hectare (Figuur 2). Dat is alle stikstof in de mest, dus zowel het werkzame deel als het niet werkzame deel. Het totale stikstofgebruik is de gegeven werkzame stikstof in dierlijke mest plus de met kunstmest gegeven stikstof. De totaal-stikstofgebruiksnorm verschilt per bedrijf en is afhankelijk van de grondsoort en van de verhouding grasland/bouwland. Door normaanpassingen daalde de norm terwijl het gebruik steeg. Norm en gebruik kwamen daardoor steeds dichterbij elkaar (Figuur 2). Het kunstmestgebruik bleef met ongeveer 125 kg per hectare gelijk. De stijging van het stikstofgebruik met dierlijke mest kwam vooral door een hogere wettelijke werkingscoëfficiënt van stikstof in dierlijke mest.

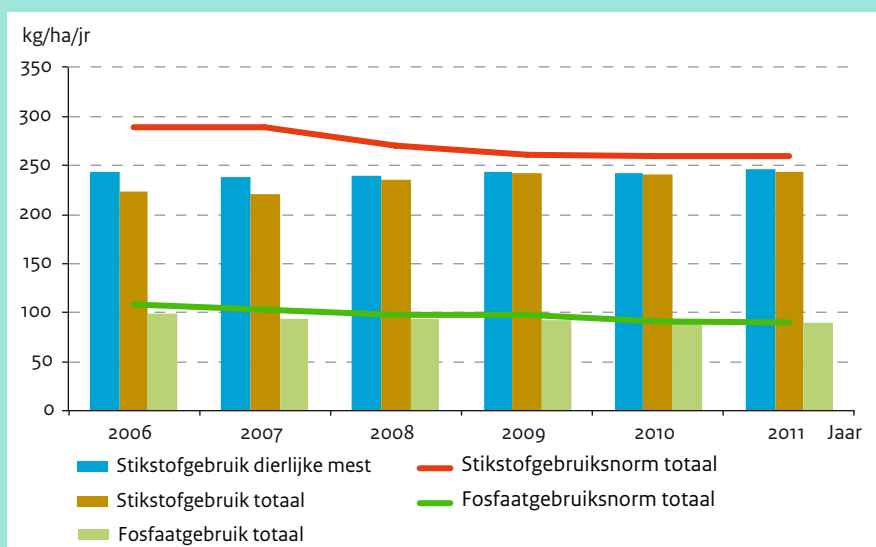
Zowel het fosfaatgebruik als de fosfaatgebruiksnorm daalde (Figuur 2). In 2011 waren de norm en het gebruik met 90 kg per hectare gemiddeld exact gelijk. Het

kunstmestgebruik nam van 2006 t/m 2011 af van 10 naar 3 kg per hectare. De fosfaatgebruiksnorm daalde aanvankelijk door verlaging van de fosfaatgebruiksnorm, maar vanaf 2010 doordat rekening wordt gehouden met de fosfaattoestand van de bodem. Bij een hoge fosfaattoestand mag minder fosfaat aan de bodem worden toegediend dan bij een neutrale of een lage fosfaattoestand.

Verschillen per grondsoort

De gebruiksnormen en het gebruik verschillen per grondsoort. In 2011 lag het gebruik van werkzame stikstof op bedrijfsniveau overall lager dan de norm, behalve in de Lössregio (+ 1 kg N/ha). Vooral op grasland werd daar meer stikstof gebruikt dan de norm. Melkveehouders kiezen soms voor een andere verdeling in het gebruik tussen grasland en bouwland (vooral maïsland) dan volgens de geldende gebruiksnormen. Het fosfaatgebruik lag in de Zand- en de Lössregio iets hoger dan de norm. In de Klei- en de Veenregio werd er iets minder fosfaat gebruikt dan de norm.

Meer lezen over bedrijven met derogatie:
<http://www3.lei.wur.nl/AgroCenter/landbouwpraktijk-en-waterkwaliteit-op-landbouwbedrijven.pdf>

Figuur 2: Stikstof- en fosfaatgebruik op derogatiebedrijven van 2006 t/m 2011. Bron: Bedrijveninformatienet van LEI Wageningen UR

‘Via minister Van der Stee kwam ik bij het LEI’

Interview met LEI-medewerker Kees Kooman

Kees Kooman werkt sinds februari 1980 bij het LEI in Den Haag als technisch administratief medewerker. Hij begon bij de helpdesk, maar verzamelt nu de gegevens van 30 landbouwbedrijven en doet het normenbeheer (het up-to-date houden van allerlei gegevens, bijvoorbeeld de gebruiksnormen en wettelijke werkingscoëfficiënten).

Via de minister naar het LEI

Toen Kees in 1979 van de MAS kwam, viel het niet mee om werk te vinden. ‘Thuiszitten waren we niet gewend, dus had ik allerhande baantjes. Maar ik wilde meer vastheid. Ik heb een brief geschreven aan toenmalig landbouwminister Van der Stee. Het gevolg was dat ik bij het LEI werd uitgenodigd voor een gesprek en werd aangenomen.’

‘Met mensen omgaan vind ik het mooiste dat er is’

‘Als helpdeskmedewerker ondersteun je collega’s die met vragen zitten over de juiste wijze van invoeren van gegevens en wat daar mee samenhangt. Dat is steeds meer uit- en omgebouwd naar het verzamelen en inbrengen van bedrijfsgegevens van landbouwbedrijven voor het Bedrijveninformatienet (BIN).’ Kees bezoekt de bedrijven, waarvan hij de gegevens bijhoudt, meestal één

keer per jaar. ‘Veel gegevens komen automatisch binnen. Het bezoek is vooral voor aanvullende vragen zoals het opnemen van de voorraden voer, mest et cetera. Ik vind het mooi dat je, naast het bijdragen aan kwalitatief hoogwaardige cijfers voor het BIN, de boer een waardevol verslag van zijn bedrijfsresultaten kunt geven’.

Naast het verzamelen en inbrengen van de bedrijfsgegevens houdt Kees zich bezig met het actueel houden van normen zoals prijzen. ‘Bij al het werk ga ik veel met mensen om, dat is het mooiste dat er is. Het werven van nieuwe deelnemers vind ik daarom leuk en dat gaat ook prima. Ook privé ga ik veel met mensen om. Ik ben voorzitter van dit en secretaris van dat en sta soms op een markt.’

Bedrijfsmatigheid en zakelijkheid nemen toe

Voor de toekomst ziet Kees een verdere toename van de zakelijkheid en bedrijfsmatigheid. De automatisering zal toenemen waardoor je meer bedrijven kunt bijhouden. ‘Dat is niet erg als het contact met mensen maar blijft. Maar dat zal wel want als je de bedrijven niet kent, kun je geen goede gegevens inbrengen. Ik heb er alle vertrouwen in dat werken bij het LEI leuk blijft!’

LMM in het Groen Onderwijs

Acht instellingen uit het HBO en het MBO werkten vanaf 2009 samen met LEI Wageningen UR en Wageningen Livestock Research om de kennis over mineralenmanagement bij de landbouwpraktijk te krijgen. Studenten maken in groepsverband, begeleid door hun docenten, een advies voor hun stagebedrijf over de verbetering van het mineralenmanagement. Ze worden ondersteund met kennis en tools van het LMM en het project Koeien & Kansen (K&K). LEI Wageningen UR heeft de brochure 'Mineralenmanagement en economie op melkveebedrijven, gegevens uit de praktijk' en aanvullingen daarop over de ammoniakemissie en de broeikasgasemissie (zand, klei en veen) ontwikkeld. Studenten kunnen 'hun' bedrijf op het gebied van voeding, bemesting en bodemoverschotten voor fosfaat en stikstof, broeikasgasemissie, ammoniakemissie en economie vergelijken met een groep vergelijkbare bedrijven. Zo ontstaat een integraal beeld waar goed of minder goed wordt gescoord. Studenten leren omgaan met verschillen tussen bedrijven, ondernemers krijgen een gratis advies. In september 2013 is de bijdrage van WUR in het onderwijsproject beëindigd, maar de kennis blijft voor het Groen Onderwijs beschikbaar zodat ze zelf verder kunnen.

Meer lezen over de brochure: www.lmm.wur.nl en dan doorklikken naar publicaties.

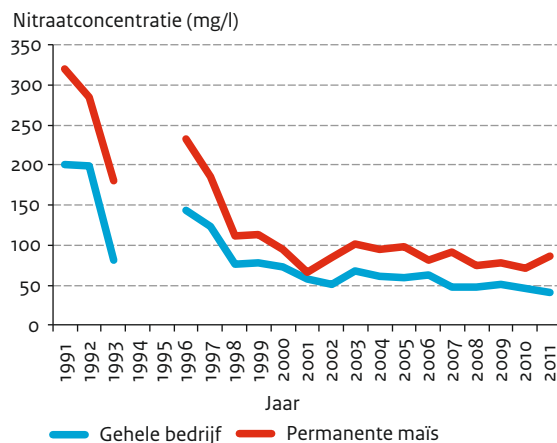
Foto: Coachingsdag voor studenten

Nitraat onder maïspercelen

De gemiddelde nitraatconcentratie in het grondwater op permanente maïspercelen is hoger dan de gemiddelde nitraatconcentratie op het gehele bedrijf (zie Figuur 3). Dit hebben we bekeken voor melkveebedrijven in de Zandregio. Al vanaf het begin van het LMM is er extra aandacht voor de gevolgen van snijmaïsteelt op de waterkwaliteit, omdat wetenschappelijk onderzoek aangeeft dat onder snijmaïs vaak hogere nitraatconcentraties voorkomen dan onder grasland. Daarom nemen we op permanente maïspercelen extra grondwatermonsters. Meten is weten!

De hogere nitraatconcentratie in het grondwater onder maïs kan verschillende oorzaken hebben, zoals verschillen in gewaseigenschappen, bedrijfsvoering of natuurlijke omstandigheden. Zo blijkt uit onze gegevens dat permanente maïs vaak geteeld wordt op percelen met een wat diepere grondwaterstand. In drogere grond wordt nitraat slechter afgebroken dan in nattere grond, wat deels de hogere concentraties zou kunnen verklaren.

Dit is een eerste, snelle analyse van de gegevens. We gaan de resultaten nog goed bekijken om na te gaan welke factoren de hogere concentraties kunnen verklaren.

Figuur 3: Gemiddelde nitraatconcentratie in het grondwater (mg/l) voor het gehele bedrijf en voor de percelen met permanente maïs (LMM-melkveebedrijven in de Zandregio met permanente maïspercelen).

Operationeel nieuws Actuele monsternemingen

- Bodemvocht op circa 50 locaties in de Löss-regio door het RIVM, gestart begin september;
- Drain- en slootwater in de winterperiode in de Veen-, Klei- en Zandregio op circa 160 bedrijven door CBD en NAK AGRO, gestart begin oktober;
- Grondwater op 60 locaties in de natte zandgebieden door het RIVM, gestart in oktober.
- Grond- en slootwater op circa 60 locaties in de Veenregio door CSO, gestart op 4 november;
- Grondwater op 22 locaties in de Kleiregio door TAUW, medio november gestart. Ronde twee zal in februari 2014 plaatsvinden.

Vastlegging landbouwpraktijkgegevens

De vastlegging van landbouwpraktijkgegevens over het jaar 2012 in het LEI-Informatienet vordert gestaag en is nu voor 410 bedrijven voltooid. Bij 15 LMM-bedrijven zijn de LEI-medewerkers nog bezig om de bedrijfsgegevens in te voeren. Bij 20 andere bedrijven is de vastlegging compleet maar is men nog bezig de controleprogramma's te draaien en na te lopen.

Werving nieuwe deelnemers

- Voor de lopende winterprogramma's wordt alleen in de Veenregio nog één melkveebedrijf voor het derogatiemeetnet gezocht;
- Binnenkort zal de werving van deelnemers voor het zandprogramma in de zomer 2014 van start gaan.

Diverse rapportages

- De RIVM-briefrapportage met de resultaten van de bodemvochtbemonstering bij 50 bedrijven in de Lössregio is in augustus verzonden;
- De RIVM-briefrapportage met de resultaten van de grond- en slootwaterbemonstering bij 65 bedrijven (en tevens greppelwater bij 19 bedrijven) in de Veenregio is in september verzonden;
- Het rapport 'Waterkwaliteit op Koeien en Kansen bedrijven: resultaten van 10 jaar bemonstering', rapportnummer 680717021/2013 is gereed en beschikbaar via de LMM-website van het RIVM (www.rivm.nl/lmm);
- Het rapport 'Landbouwpraktijk en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie', rapportnummer 680717034/2013 is gereed en beschikbaar via de LMM-website van het RIVM (www.rivm.nl/lmm).

Kort nieuws

Oproep interview

In iedere LMM-nieuws publiceren we een interview met een deelnemer. Bij de keuze van een deelnemer letten we er vooral op dat deelnemers uit de vier grondsoortregio's en met verschillende bedrijfstypen aan het woord komen. Verder wordt een deelnemer vrij willekeurig uit ons bestand gekozen en benaderd.

We willen dit nu eens omdraaien en deelnemers die graag geïnterviewd willen worden vragen om dit kenbaar te maken. Uiteraard kan niet iedereen geïnterviewd worden, uiteindelijk geven we maar drie nieuwsbrieven per jaar uit. Interesse? Mail naar lmm@rivm.nl

Vreemde uitkomsten

We worden wel eens benaderd door een deelnemer met vragen over de grondwaterkwaliteit op zijn/haar bedrijf. De bedrijfsvoering is dan niet veranderd, maar er worden opeens wel andere concentraties gemeten. Hoe kan dat? Daar zijn verschillende oorzaken voor aan te wijzen en in een volgende nieuwsbrief gaan we daar eens dieper op in. Uiteraard niet toegespitst op een specifiek bedrijf, uw anonimiteit is immers gewaarborgd!

Colofon

Dit is een uitgave van:

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

LEI
WAGENINGEN UR

Redactie

Bernard van Elzaker
Marga Hoogeveen

Aan deze editie werkten mee

Eke Buis
Co Daatselaar
Aart van den Ham

Arno Hooijboer
Niels Masselink

Fotografie

RIVM
LEI Wageningen UR

Opmerkingen en vragen

lmm@rivm.nl

Websites

www.rivm.nl/lmm
www.lmm.wur.nl